

Modelowanie procesów produkcji cząstek w strunowych modelach zderzeń relatywistycznych jąder atomowych

Tomasz Berliński

SKN Fizyków KWANT, Instytut Fizyki, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach,

ul. Świętokrzyska 15, 25-406 Kielce

WSTĘP

Według teorii Wielkiego Wybuchu materia na samym początku istnienia Wszechświata prawdopodobnie była w stanie tzw. plazmy kwarkowo-gluonowej. Do dziś stan ten nie jest dokładnie znany i dlatego wciąż trwają jego badania. Prowadzone są m. in. eksperymenty polegające na zderzaniu ze sobą jąder atomowych przy bardzo wysokich energiach. Podczas takich zderzeń nukleonów o energiach rzędu teraelektronowoltów, składniki, z których zbudowane są nukleony, tj. kwarki i gluony, tworzą wspomnianą plazmę. Oprócz eksperymentów szeroko prowadzone są symulacje takich zderzeń.

CEL PRACY

Celem pracy było przeprowadzenie symulacji zderzeń relatywistycznych jąder atomowych za pomocą programu komputerowego odwzorowującego zderzenia wg strunowego modelu o nazwie Heavy Ion Jet Interaction Generator (HIJING). Model ten zakłada, że rezultatem oddziaływania nukleonów w zderzeniach są podłużnie zorientowane obiekty zwane strunami czyli obiekty kwark – antykwark lub kwark – dikwark. Energia struny rośnie wraz z odległością pomiędzy połączonymi kwarkami i gdy osiągnie dostatecznie dużą wartość, to struna pęka tworząc mniejsze struny lub inne cząstki. Pary kwarków powstają w wyniku wymiany pędu między kwarkami w hadronach [1].

METODA

Symulacje zostały przeprowadzone w programie komputerowym o nazwie HIJING, działającym za pomocą metody Monte-Carlo. Na podstawie wprowadzanych danych do programu takich jak:

- liczba zderzeń,
- rodzaj zderzanych jąder,
- energia zderzenia w układzie środka masy,

program generuje liczby dla każdego zderzenia, które są liczbą wyprodukowanych w zderzeniu cząstek naładowanych, opisywanych przez wartość pospiesznosci, tj. funkcję energii i składowej pędu równoległej do kierunku wiązki wyprodukowanej cząstki. Jedną z generowanych liczb jest liczba nukleonów, które nie oddziaływały w zderzeniu.

WIELKOŚCI FIZYCZNE OPISUJĄCE ZDERZENIA

Określając kierunek poruszania się generowanej cząstki, względem miejsca, w którym doszło do zderzenia posługujemy się parametrem, który nazywamy **pospiesznością**; jest on wyliczany ze wzoru:

$$y = \frac{1}{2} \ln \left(\frac{E + p_L}{E - p_L} \right),$$

gdzie:

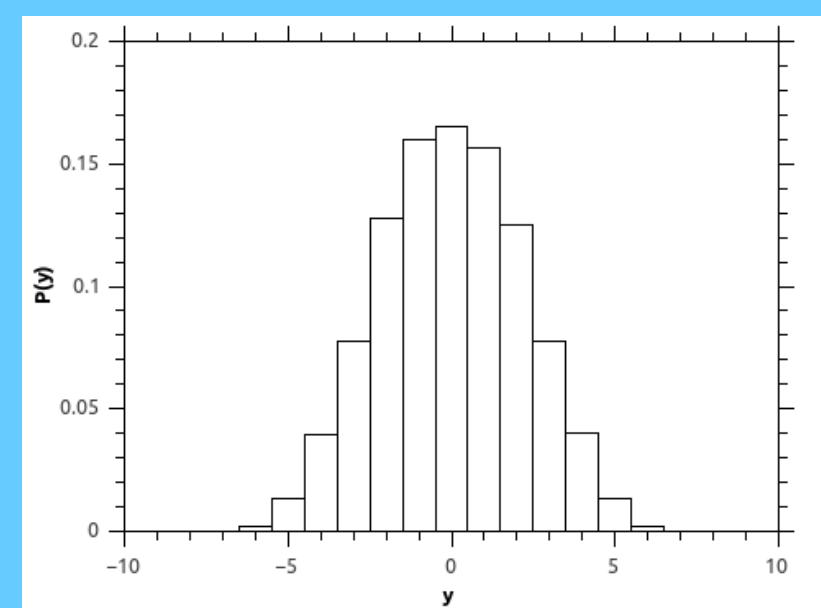
E – energia cząstki równa jest $E = \sqrt{m^2 + p^2}$,

przy czym:

m – masa cząstki,

P – pęd całkowity cząstki,

p_L – składowa pędu wygenerowanej cząstki, równoległa do kierunku wiązki.

Do określenia pospiesznosci generowanych cząstek użyto masy pionu naładowanego.

Jak widać na rysunku obok rozkład jest symetryczny względem $y=0$.

Nukleony uczestnicy – nukleony oddziałujące w zderzeniu.

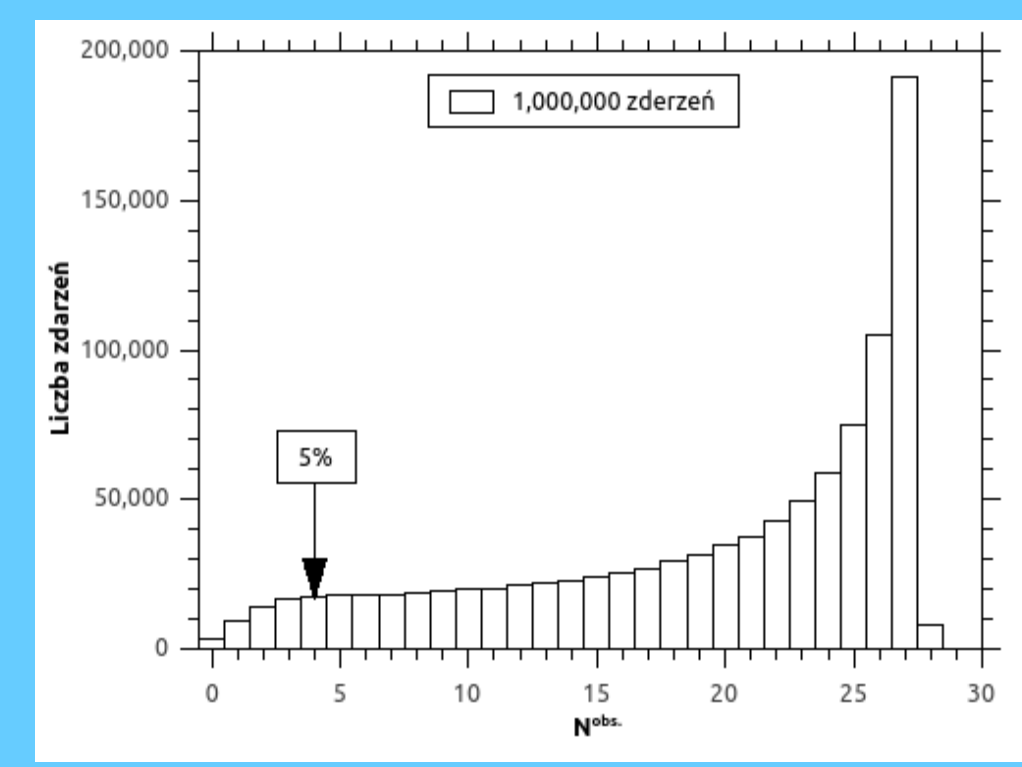
Nukleony obserwatorzy – rejestrowane nukleony, które nie uczestniczyły w zderzeniu.

Do analizy zderzeń użyteczna jest wiedza na temat tego, ile nukleonów wzięło czynny udział w zderzeniu. W przypadku zderzeń przy wysokich energiach oddziałują tylko te nukleony, które napotkały na swojej drodze inne nukleony, a reszta podąża dalej, więc można za pomocą rejestracji tych nie oddziałujących nukleonów, poznać liczbę nukleonów oddziałujących.

Krotność zderzenia N_{CH} – liczba naładowanych elektrycznie cząstek wyprodukowanych w zderzeniu.

WYZNACZANIE CENTRALNOŚCI W SYMULOWANYCH ZDERZENIACH

Znajomość liczby nukleonów obserwatorów pozwala określić, jak bardzo zderzenie było centralne. Im bardziej centralne zderzenie, tym więcej wygenerowanych zostaje cząstek i tym bardziej właściwe jest badanie i analiza konkretnego rodzaju zderzenia. Do wybrania 5% najbardziej centralnych zderzeń, wykorzystano program komputerowy, przygotowany w języku Fortran. Za jego pomocą sortowano dane względem liczby nukleonów obserwatorów, od najmniejszej do największej oraz wyznaczono częstość wystąpienia danej liczby. Następnie zsumowano częstość wystąpienia liczb i gdy wartość sumy przekroczyła 5% ilości wszystkich zderzeń, zebrane dane poddano dalszej analizie, znajdując średnią krotność N_{CH} .

Rozkład ilości nukleonów obserwatorów z zaznaczonym obszarem najbardziej centralnych zderzeń dla jąder: Si + Si, przy energii zderzenia: 7 TeV/n.

ANALIZA DANYCH

Wykonano symulacje: **p+p, C+C, Si+Si, Au+Au, Pb+Pb** dla energii w układzie środka masy:

$$\sqrt{s_{NN}} = 17.3 \text{ GeV/n}, 200 \text{ GeV/n}, 2 \text{ TeV/n}, 7 \text{ TeV/n}.$$

Do wyznaczenia średniej krotności z histogramów opisujących 5% najbardziej centralnych zderzeń, posłużono się wzorem:

$$\bar{x} = \sum x_i * P(x_i),$$

gdzie:

x_i – liczba wygenerowanych cząstek w zderzeniu,

$P(x_i)$ – prawdopodobieństwo wystąpienia danej krotności.

Błąd wartości średniej został wyliczony ze wzoru:

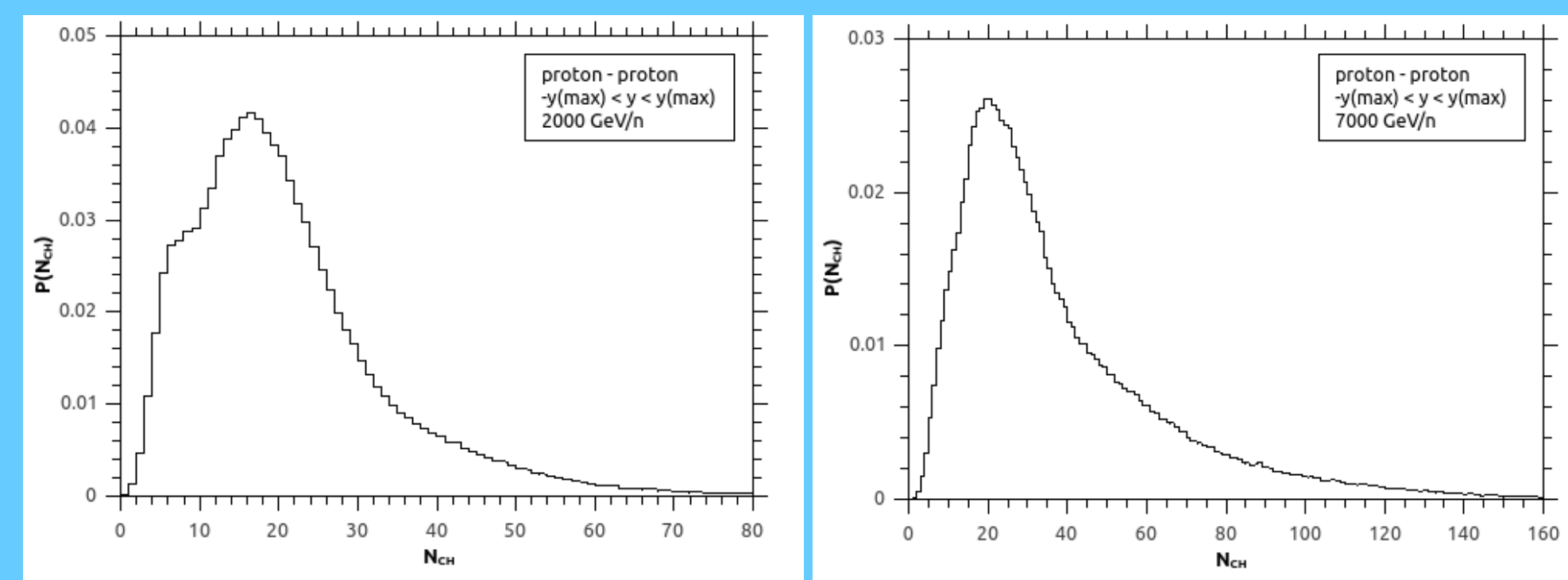
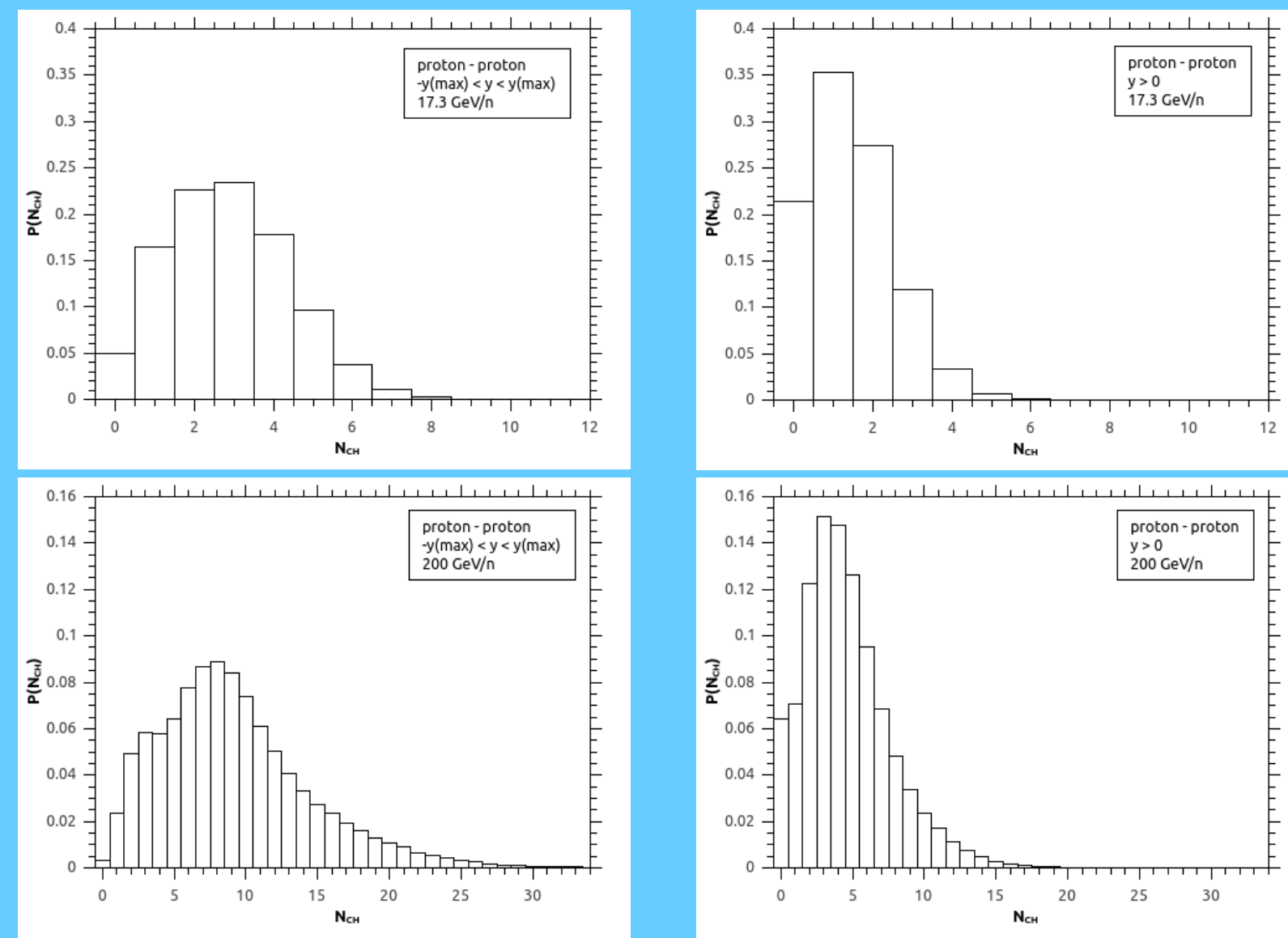
$$s = \frac{\sigma_x}{\sqrt{N}},$$

gdzie:

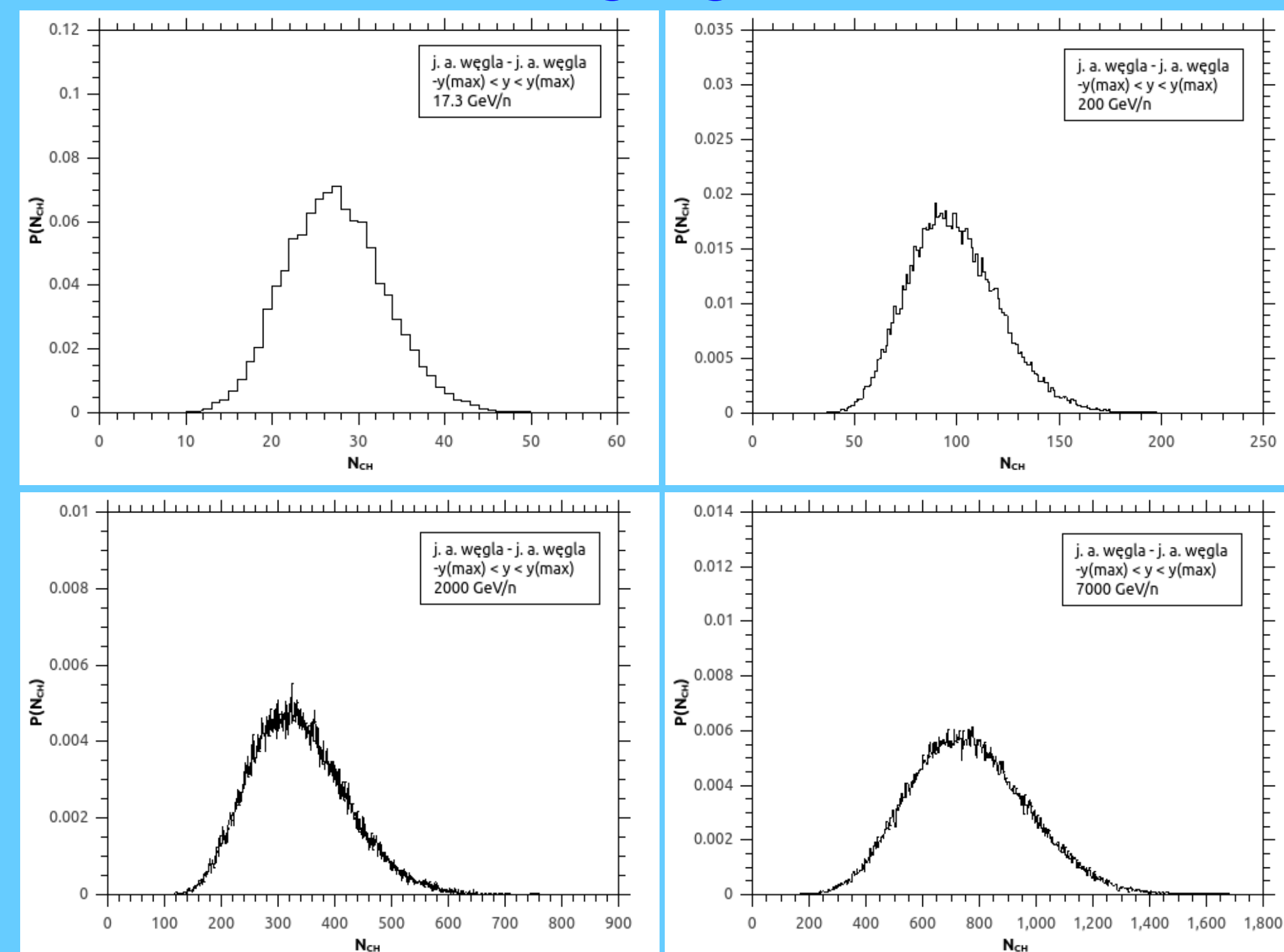
σ_x – odchylenie standardowe równe jest $\sigma_x = \sqrt{\langle x^2 \rangle - \langle x \rangle^2}$,

N – liczba zderzeń.

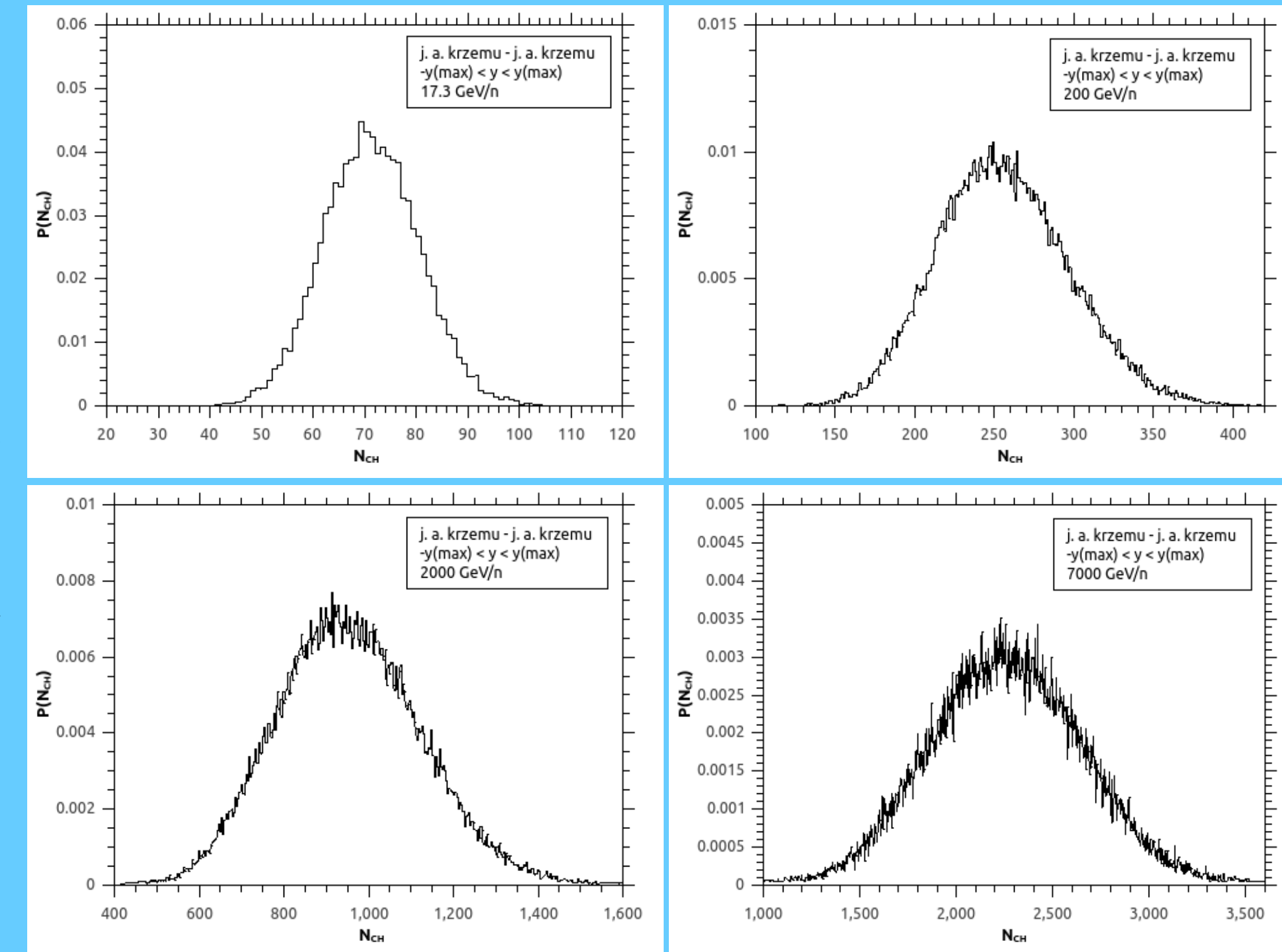
ROZKŁADY PRAWDOPODOBIENSTWA $P(N_{CH})$ w zderzeniu proton (H) + proton (H)

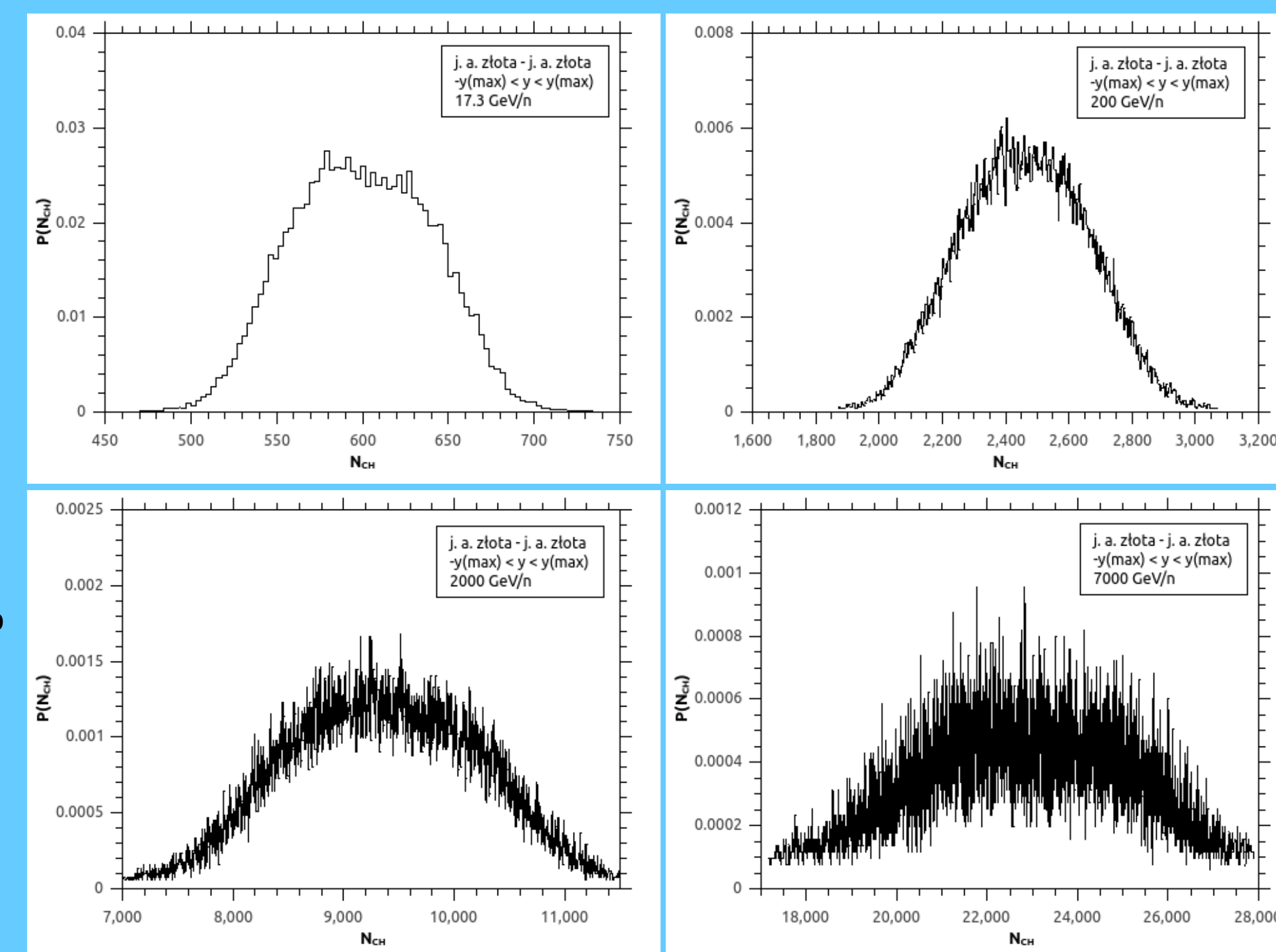
C + C

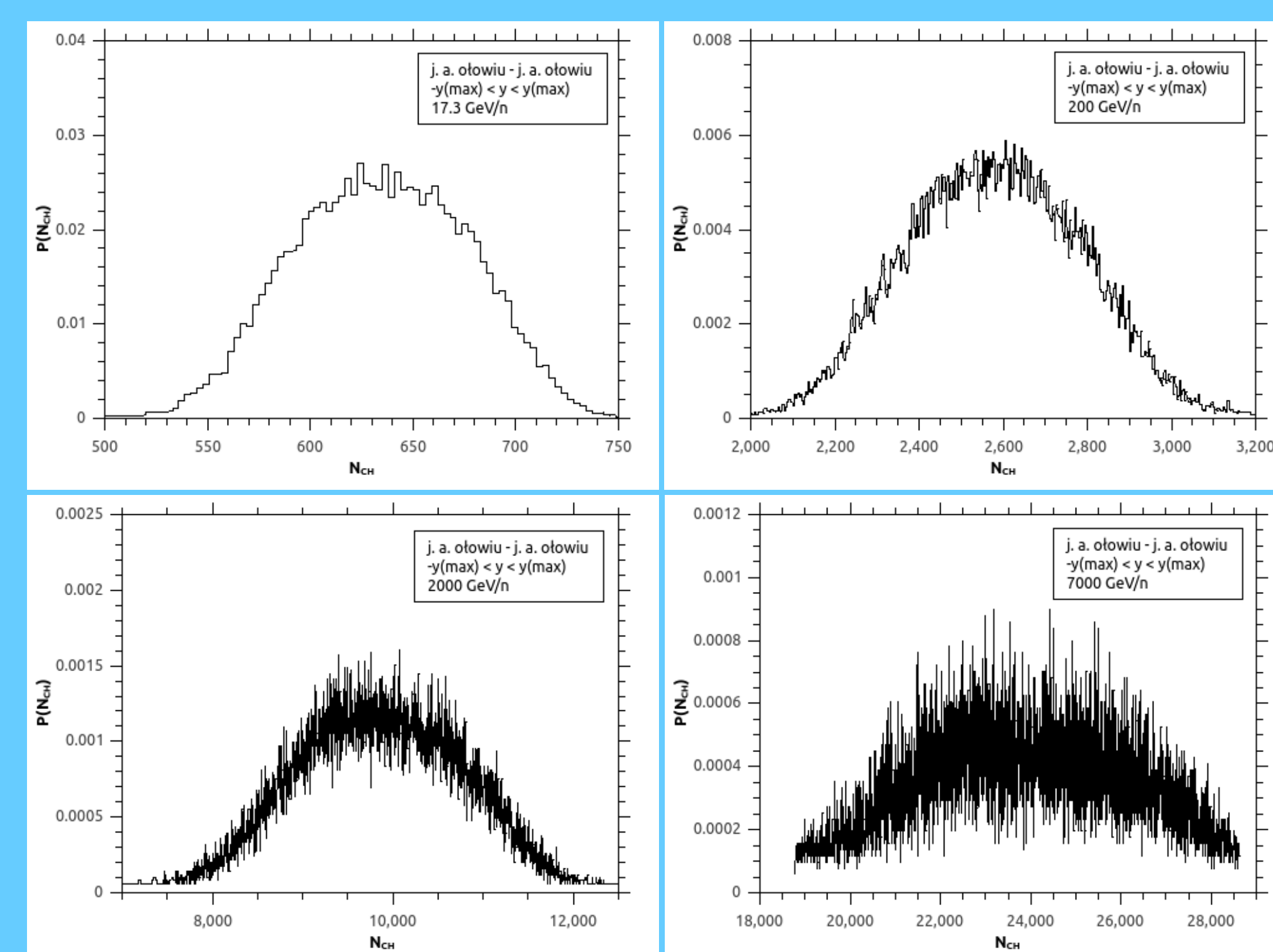
Si + Si

Au + Au

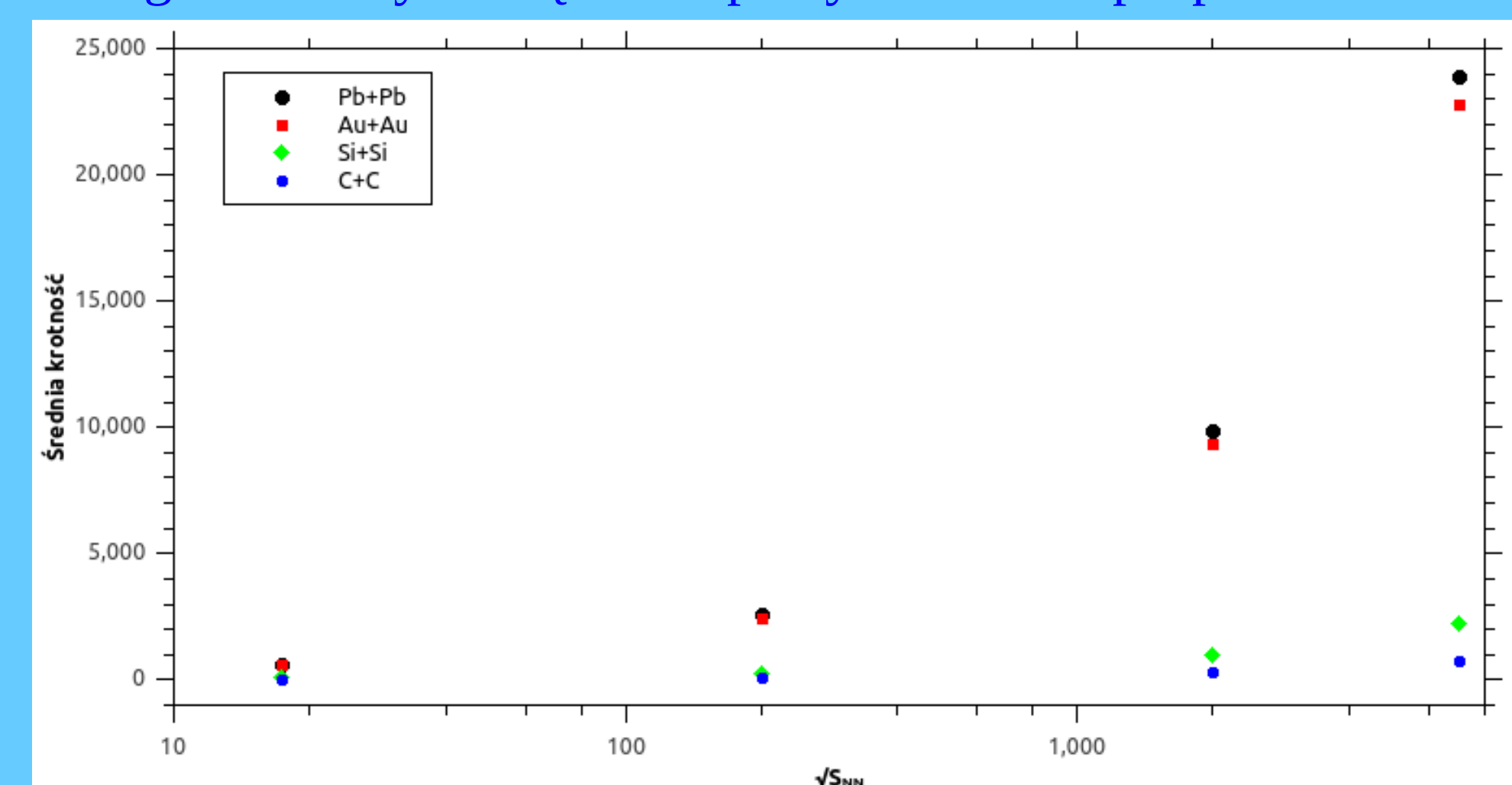

Pb + Pb

WNIOSKI

Średnia krotność w zderzeniach A+A w funkcji energii w układzie środka masy zderzanych jąder, dla 5% najbardziej centralnych zderzeń i generowanych cząstek w pełnym zakresie pospiesznosci:

- Liczba nukleonów i energia zderzenia mają wpływ na ilość wygenerowanych cząstek naładowanych w symulowanym zderzeniu.
- Im większa wartość liczby nukleonów biorących udział w zderzeniu, tym więcej cząstek zostaje wyprodukowanych (przyrost liniowy).
- Im większa wartość energii w układzie środka masy, tym więcej cząstek zostaje wyprodukowanych.

Przedstawione dane można porównać z danymi eksperymentalnymi w celu określenia czy model stworzony do tego rodzaju symulacji jest zgodny z wiedzą na temat fizyki zderzeń.